

**TƏLİM TEXNOLOGİYALARI
ОБУЧАЮЩИЕ ТЕХНОЛОГИИ
EDUCATIONAL TECHNOLOGIES**

UOT: 37.

Leyla Səbuhi qızı Allahverdiyeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi

<https://orcid.org/0009-0004-3347-5851>

[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(3\).51-53](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(3).51-53)

PROBLEMLİ TƏLİM – TƏLİMİN MÜASİR SƏMƏRƏLİ TEXNOLOGİYASI KİMİ

Лейла Сабухи гызы Аллахвердиева

преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

**ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ – КАК СОВРЕМЕННАЯ ЭФФЕКТИВНАЯ
ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ**

Leyla Sabuhi Allahverdiyeva

lecturer at Azerbaijan State Pedagogical University

**PROBLEM BASED LEARNING – AS A MODERN EFFECTIVE
TECHNOLOGY OF TRAINING**

Xülasə. Məqalə müasir məktəbdə dərslərdə problemlı təlim texnologiyasından istifadəyə həsr edilmişdir. Təhsilin yenilənmiş məzmunu fonunda problemlı təlimin aktuallığı vurğulanır. Bu texnologiya evristik öyrənmənin mənimsənilməsi istiqamətində ilk addım hesab olunur. Bir illüstrasiya olaraq xüsusi iş forması - problemlı təlim texnologiyasının istifadəsini əks etdirən sıxılmış cədvəl verilir.

Açar söz: *texnologiya, problemlı təlim, təlim prosesi, idrak fəaliyyəti*

Резюме. Статья посвящена использованию технологии проблемного обучения на уроках в современной школе. На фоне обновленного содержания образования подчеркивается актуальность проблемного обучения. Эта технология считается первым шагом на пути к освоению эвристического обучения. В качестве иллюстрации приведена сжатая таблица, отражающая использование особой формы работы – технологии проблемного обучения.

Ключевые слова: *технология, проблемное обучение, учебный процесс, познавательная деятельность*

Summary The article is devoted to the use of problem-based learning technology in lessons in a modern school. Against the background of the updated content of education, the relevance of problem-based learning is emphasized. This technology is considered the first step towards mastering heuristic learning. As an illustration, a compressed table is given that reflects the use of a special form of work - problem-based learning technology.

Keywords: *technology, problem-based learning, learning process, cognitive activity*

Müasir təhsilin şagirdin sosial-şəxsi inkişafı aspektində ən mühüm vəzifələrindən biri şəxsiyyətin yaradıcı keyfiyyətlərinin formalaşdırılmasıdır. Düşünürük ki, bu keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi üçün həm sosial- pedaqoji məqsədlərə, müasir elmi biliklərin məzmununa və şagirdlərin idrak fəaliyyətinin və inkişafının qanunauyğunluqlarına ən adekvat olan təlim növünü tapmaq gərəkdir. Bu tip təlim, müasir psixo-

loji-pedaqoji nəzəriyyələrə və təcrübələrə uyğun olaraq problemlı təlimdir. Müasir təhsilin şagirdin sosial-şəxsi inkişafı aspektində ən mühüm vəzifələrindən biri şəxsiyyətin yaradıcı keyfiyyətlərinin formalaşdırılmasıdır. Düşünürük ki, bu keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi üçün həm sosial-pedaqoji məqsədlərə, müasir elmi biliklərin məzmununa və şagirdlərin idrak fəaliyyətinin, inkişafının qanunauyğunluqlarına ən adek-

vat olan təlim növünü tapmaq gərəkdir. Bu tip təlim, müasir psixoloji-pedaqoji nəzəriyyəyə və təcrübələrə uyğun olaraq problemlilik təlimidir.

Burada müəyyən ardıcılıqla problemlilik prinsipi realizə olunur. Problemlilik prinsipi öyrənilən materialın obyektiv ziddiyyətlərindən istifadəni və bu əsasda da təhsil alanların intellektual fəaliyyətlərini və inkişafını idarə edən pedaqoji rəhbərliyin tətbiqinə dair biliklərin axtarışını təşkil etməyi tələb edir,

Şagirdlərin idrak fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi, fənnə marağın inkişafı, müstəqilliyin, öyrənilənə yaradıcı münasibətin formalaşması o halda daha uğurla baş verir ki, müəllim təkcə bəyan etmir, həm də auditoriya ilə mütəmadi olaraq mübahisə, polemika aparırsa, müzakirə aparsa, tələbələr fəal şəkildə tədris prosesinə cəlb etdirirsə. əsas ideyanın, alqoritmin, həll metodunun axtarışını tələb edən tapşırıqlar yerinə yetirir. Bu cür dərslər mahiyyətcə dialoqa, birgə mülahizə və tədqiqat işinə çevrilir. Bilinən hazır formada təqdim olunmur, axtarış predmeti kimi çıxış edir, problem adlandırılan situasiyalarda tələbələrin iştirakı ilə və ya özləri tərəfindən yaradılır, qurulur. Şagirdlər üçün problemlilik təlimin məqsədi onların elmin məcmusunu və mövcud reallığı nəzəri şəkildə dərk etməsidir. Öz növbəsində nəzəri düşüncə tərzinə yiyələnmək elmi bilikləri dərinləşdirməyə və sistemləşdirməyə imkan verəcək, özünütəhsil imkanlarını açacaq və peşəkar təkmilləşmə istəyini aşılayacaqdır. Problemlilik yeni tədris materialının təqdimatı, bilik və bacarıqların mənimsənilməsinə nəzarət, müstəqil iş üçün tapşırıqlar sisteminə xas ola bilər. Laboratoriya məşğələləri, kollokviumlar, seminarlar, praktik məşğələlər və seçmə kurslar problemlilik şəkildə aparıla bilər. Problemlilik təlimi problemlilik vəziyyətə, tələbələrin həll etməli olduğu problemə əsaslanır.

Problemlilik təliminin birinci şərti tələbələrin təhsil fəaliyyətinin inkişafını əvvəlcədən müəyyən edən təhsil informasiya strukturlarının işlənilməsi və inkişaf etdirilməsi sistemidir. Problemlilik təliminin ikinci şərti o halda həyata keçirilə bilər ki, məlumatı təlim tapşırığına çevirərək onun həlli yollarını seçmək imkanı təmin olunsun. İntellektual əməliyyatlar idrakın emosional tərəfini istisna etməməlidir. Problemlilik təliminin üçüncü şərti şagirdin subyektiv mövqeyi, onun idrak məqsədini dərk etməsi və qəbul

etməsi və həlli və nəticələrin əldə edilməsi üçün mövcud vasitələrin özünü qiymətləndirməsidir. Tədris prosesini yaradıcı etmək fikri qaçılmaz olaraq öz fəaliyyətinə yaradıcı yanaşma ehtiyacına səbəb olur. Pedaqoji fəaliyyətin xüsusiyyətləri bunlardır: təhsil məlumatlarının məzmununu təhsil problemlilik tapşırıqlar, problemlilik vəziyyətlər sisteminə çevirməklə məqsədlərin dəqiqləşdirilməsi prosesi; problemlilik təliminin əsas qaydasına riayət etməklə axtarış təlim fəaliyyətinin tənzimlənməsi - tələbələrə müəyyən fəaliyyət azadlığının təmin edilməsi və idrak prosesinin tam strukturu əsasında bu hərəkətlərin tənzimlənməsi. Problemlilik öyrənmə problemlilik tədris və problemlilik öyrənmədən ibarətdir. Tədris vəziyyəti o zaman problemlilik olur ki, onun xüsusiyyətləri subyekt tərəfindən onun məqsəd və dəyərləri baxımından dərk edilir və qiymətləndirilir. Hər bir tapşırıq problemlilik vəziyyətə bənzəmir, ancaq klinik mövzularda problemlilik vəziyyətlərin hərəkətlərinin məlumat əsasını tamamlamaq üçün maarifləndirici hərəkətləri əhatə edən problem şəkildə xəstənin sənədləşdirilmiş modelidir, onun həlli tələb olunur. aşağıdakı şərtlər: rəşional müstəqil əməliyyatlar, situasiyanın təqdim olunmuş şərtləri ilə düşünmək; problemlilik həlli üçün mövcud şərtlərin kifayət və ya qeyri-kafi olması barədə müstəqil nəticələr; əldə edilmiş məlumatları tez, rəşional və düzgün şərh etmək üçün peşəkar bacarıq; ixtisaslı peşəkar rəy şəkildə problemlilik formalaşdırmaq bacarığı.

Təlim prosesində təhsil problemlilik pedaqoji modelləşdirilməsi bir sıra ilkin hərəkətlərlə bağlıdır: təlim və tərbiyənin konkret vəzifəsinin pedaqoji inkişafı; tədris materialının məzmununun təhlili; tələbələrin hazırlığının təhlili və onların əməliyyat bilik, bacarıq və bacarıqlarının səviyyəsinin, habelə psixoloji hazırlığının müəyyən edilməsi; təhsil problemliliklərinin mürəkkəblik səviyyəsi ilə tələbələrin onları həll etməyə hazırlığı arasında uyğunluğun qurulması.

Bu hazırlanmış iş mərhələsindən sonra biz kliniki fənlər üzrə praktik məşğələlərdə aşağıdakı hərəkətləri həyata keçiririk: problemlilik sual və ya tapşırıq şəkildə formalaşdırır; tələbələr tərəfindən təhsil problemlilik həllinin pedaqoji rəhbərliyini layihələndirir, bunun üçün təhsil fəaliyyətinə rəhbərlik etmək üçün metodologiya hazırlayır, tapşırığın təlimat hissəsini tərtib edir; tələbələr tərəfindən buraxıla biləcək səhvlərin və

qeyri-dəqiqliklərin düzəltməsi üçün metodiki aparat yaradır, tələbələrin səhv yerinə yetirdikləri hərəkətləri düzəltmək üçün fərdi əlavə tapşırıqlar və suallar sistemini yaradır, metodiki göstərişlərin və pedaqoji yardımın üsullarını müəyyən edir; bir sıra monitoring sualları və tapşırıqlar vasitəsilə tələbələrin iş performansına öz-özünə nəzarətini təşkil edir; tələbələrin iş fəaliyyətini yoxlayır, işin nəticələrinə dair müzakirə və mübahisələr təşkil edir, səhvlərin pedaqoji düzəlişini tədris prosesinə daxil edir; Müstəqil işin nəticələri yeni elmi sualın, yeni problemin öyrənilməsinə daxil edilir. Şagirdlərin işlərinin nəticələrini müzakirə edərkən səhvləri düzəltmək üçün metodikaya diqqət yetirmək lazımdır. Müəllim müzakirə olunan nəticələrdən irəli gələn, şərti olaraq etibarlı hesab edilən bir sıra əlavə suallar və ya tapşırıqlar vasitəsilə həllin gedişatını düzəldir. Alınan nəticələr əsasında mülahizə yürütmək və ardıcıl nəticələr çıxarmaq yolu ilə tələbələri əldə edilən nəticənin yanlışlığını, elmi nəzəriyyə və praktika baxımından uyğunsuzluğunu göstərən açıq-aydın absurd mövqeyə gətirmək və bununla da tələbəni buna inandırmaq lazımdır. Alınan nəticələrin düzgün olmaması, onları seçilmiş tədqiqat yolunun təhlilinə və işin müxtəlif mərhələlərində edilən aralıq nəticələrə qayıtmağa məcbur edir. Beləliklə, müəllimin rəhbərliyi ilə şagirdlərin səhv hərəkətləri və ya səhv tərtib etdikləri nəticələr düzəldilir və səhvlərin düzəldilməsi və düzgün həll strategiyasına yönəldilir.

Bu, problemə əsaslanan öyrənmənin bir dövrəsini tamamlayır və bu, yeni problemlə əlaqəli növbəti dövrü əhatə edir. Sonrakı təhsil probleminin birincinin həllindən üzvi şəkildə axması çox vacibdir. Bu problemlərin ardıcıl həlli yolları bir-biri ilə əlaqəli olmalıdır. Bu problemlərin həllinin ardıcıl gedişatını müəyyən edən tapşırıqlar sistemi formalaşır. Ümumiyyətlə, idrak prosesinin məntiqi təhsil məqsədlərinə çatmağa tabedir. Fəaliyyətin pedaqoji idarə edilməsinin tapşırıq strukturunun aydın strukturu tələb olunur ki, bu da konkret təhsil problemlərinin təbəçiliyi əsasında for-

malaşır, onların həlli üçün ümumi strategiya lazımdır; İdrak fəaliyyətində şüurlu iştirakını təmin etmək üçün müəllimlər bu məntiqi əlaqələri görməli, onları dərk etməli, idrak prosesinin məntiqindən xəbərdar olmalı və əsas problemin həlli perspektivlərini qiymətləndirməlidirlər.

Beləliklə, problemlı təlim əsasında inkişaf edən təhsil prosesi peşəkar fəaliyyətin yaradıcı potensialının formalaşmasına gətirib çıxarır və mədəni tələbatları tərbiyə edir. Tələbələrə təklif olunan problem vəziyyətinə cavab olaraq fərdi reaksiyalar ifadə etmək üçün verilən azadlıq yaradıcı təfəkkürün inkişafına və fəaliyyət azadlığını nəzərdə tutan peşəkar şəraitdə müəllimin qəbul etdiyi müstəqil qərarlara münasibətin inkişafına yönəldilmişdir. Tədris fəaliyyətinin yaradıcı üslubunun formalaşması fəaliyyət nümunələrinin daim yenilənməsi prosedurlarına əsaslanır. Şagirdlərin peşə vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi və peşəkar hazırlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün şərait yaradılır.

Problemin aktuallığı. Problemlı təlimdən istifadənin aktuallığı ondan ibarətdir ki, o, ənənəvi təlimdən fərqli olaraq, şagirdlərə müstəqil axtarış və kəşf sevinci bəxş edir və ən əsası, onların yaradıcılıq fəaliyyətinin inkişafını təmin edir.

Problemin elmi yeniliyi. "Problemlı təlim" anlayışının tərfi aydınlaşdırıldı - bu, müəllim və tələbələrin birgə fəaliyyətinin problemlı vəziyyətlərin yaradılmasına və təhsil problemlərinin həllinə yönəldiyi və tələbələrin idrak müstəqilliyinin inkişafını təmin edən bir təhsil prosesidir.

- tələbənin maraqlarını, istəklərini, ehtiyaclarını, imkanlarını nəzərə alaraq problemlı fəaliyyətə tələbənin emosional qoşulması vəziyyəti kimi başa düşülən və mövcudluğu ilə təzahür edən fərdi əhəmiyyətli problem vəziyyəti konsepsiyası formalaşdırılır;

- şəxsi əhəmiyyətli problem vəziyyətlərinin inkişafı və istifadəsi üçün psixoloji, pedaqoji və metodoloji əsaslar müəyyən edilmişdir

Problemin praktik əhəmiyyəti. Problemləri müstəqil həll edərkən bilik və bacarıqlar ənənəvi təlimlə müqayisədə daha yaxşı mənimsənilir və möhkəmləndirilir; problemlı təlim müşahidə, ümumiləşdirmə və tədqiqat bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Ədəbiyyat:

1. Амиров А.Ф., Серегин С.М., Абдрахманова О.Р. Технология проблемного обучения. – Уфа: Издательство БГМУ, -2003. - 109 с.
2. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии . 1999. -125 с.
3. Nəzərov A.M.. Müasir təlim texnologiyaları. Dərs vəsaiti. ADPU-nəşriyyatı. / A. M. Nəzərov. -Bakı, 2012. -103 s.

E-mail: leylaallahverdiyeva61@gmail.com

Redaksiyaya daxil olub: 29.05.2024